

УДК 348.04

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КОНФЕССИЯЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Эльмира Орынтайқызы Тойлыбекова

*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің «Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының кандидаты, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы;
e-mail: elmira-01-1981@mail.ru*

Мадина Қойшыбайқызы Жусупбекова¹

*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің «Құқықтану» кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы;
e-mail: zhmk6464@mail.ru*

Жадыра Сламханқызы Шукенова

*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің «Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы, құқық магистрі, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы;
e-mail: jadira_81@mail.ru*

Аннотация. Мемлекет пен діни ұйымдар арасындағы қарым-қатынас адам тарихында маңызды рөл атқарады. Өйткені дін мен құқық адам мінез-құлқының қуатты реттеушілері болып табылады, ал діни ұйымдар мен мемлекет осындай мінез-құлықтың нысандары болып табылады. Қазіргі қоғамда осындай қоғамның әлеуметтік құрылымының негізгі элементтерінің бірі болып табылатын көптеген діни ұйымдар бар.

Зерттеудің мәні Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды реттейтін құқықтық нормалар жүйесі болып табылады. Ұсынылып отырған зерттеудің мақсаты мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды құқықтық реттеу проблемаларын кешенді зерделеу, Қазақстан Республикасының Діни қызмет және оны қолдану практикасы туралы қолданыстағы заңнамасын жетілдіру үшін ғылыми негізделген теориялық ережелер мен практикалық ұсынымдарды әзірлеу болып табылады.

Мақалада әрдайым қоғамдық қатынастардың реттеушісі болған дін мәселелері және оның қазіргі кездегі қоғамдағы өсіп келе жатқан рөлі зерттелген, мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды құқықтық реттеу мәселелері қарастырылған, діндер мен конфессиялардың түрлері бойынша статистикалық мәліметтер келтірілген, дін, конфессия, секта, конфессия және т. б. сияқты терминдерге анықтамалар берілген. дін мәселелерін реттейтін құқықтық актілер жүйесіне қысқаша талдау жасалады, олар екі деңгейден тұрады: ұлттық және халықаралық. Ұлттық құқықтық актілерге авторлар ҚР Конституциясын, ҚР заңдарын және дін мәселелерін реттейтін заңға тәуелді актілерді жатқызады, олардың арасында "діни қызмет және діни бірлестіктер туралы" Қазақстан Республикасының Заңы орталық орын алады және осы саладағы халықаралық құжаттарды тізімдейді. Авторлар осы мәселені зерттеу барысында Қазақстан Республикасындағы діни қызмет туралы заңнаманы жетілдіруге қатысты қорытындыға келеді.

Түйін сөздер: дін, конфессия, мемлекеттік-конфессиялық қатынастар, құқықтық реттеу, діни қызмет, діни ұйымдар.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КОНФЕССИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Тойлыбекова Эльмира Орынтаевна

*Старший преподаватель кафедры «Правоведение» Кызылординского университета имени Коркыт ата, кандидат юридических наук, г. Кызылорда, Республика Казахстан;
e-mail: elmira-01-1981@mail.ru*

¹ Хат-хабарға арналған автор.

Жусупбекова Мадина Койшибаевна

Доцент кафедры «Правоведение» Кызылординского университета имени Коркыт Ата, кандидат юридических наук, г. Кызылорда, Республика Казахстан;
e-mail: zhmk6464@mail.ru

Шукенова Жадыра Сламхановна

Старший преподаватель кафедры «Правоведение» Кызылординского университета имени Коркыт Ата, магистр права, г. Кызылорда, Республика Казахстан;
e-mail: jadira_81@mail.ru

Аннотация. Отношения между государством и религиозными организациями в человеческой истории играют значимую роль. Так как религия и право являются мощными регуляторами человеческого поведения, а религиозные организации и государство являются формами такого поведения. В современном обществе существует множество религиозных организаций, которые являются одним из основных элементов социальной структуры такого общества.

Предметом исследования выступает система правовых норм регулирующих государственно-конфессиональные отношения в Республике Казахстан. Целью предлагаемого исследования является комплексное изучение проблем правового регулирования государственно-конфессиональных отношений, разработка научно обоснованных теоретических положений и практических рекомендаций для совершенствования действующего законодательства Республики Казахстан о религиозной деятельности и практики его применения.

В статье исследованы вопросы религии, которая всегда являлась регулятором общественных отношений и её возрастающей роли в обществе в современное время, рассматриваются проблемы правового регулирования государственно-конфессиональных отношений, приводятся статистические данные по видам религий и конфессий, даются определения таким терминам как: религия, конфессия, секта, деноминация и т.д. Помимо этого, в статье производится краткий анализ системы правовых актов, регулирующих вопросы религии, которые состоят из двух уровней: национальные и международные. К национальным правовым актам авторы относят Конституцию РК, законы РК и подзаконные акты, регулирующие вопросы вероисповедания, центральное место среди которых занимает Закон Республики Казахстан «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» и перечисляет международные документы в этой сфере. Авторы в ходе исследования этой проблемы приходят к выводам, которые касаются совершенствования законодательства о религиозной деятельности в Республике Казахстан.

Ключевые слова: религия, конфессия, государственно-конфессиональные отношения, правовое регулирование, религиозная деятельность, религиозные организации.

LEGAL REGULATION OF CONFESSIONAL RELATIONS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Toylybekova Elmira Oryntayeva

Senior Lecturer of the Department of "Jurisprudence" of Korkyt Ata Kyzylorda University, Candidate of Law, Kyzylorda, Republik of Kazakhstan;
e-mail: elmira-01-1981@mail.ru

Zhusupbekova Madina Koishibaevna

Associate Professor of the Department of «Jurisprudence» of Korkyt Ata Kyzylorda University, Candidate of Law, Kyzylorda, Republik of Kazakhstan;
e-mail: zhmk6464@mail.ru

Shukenova Zhadyra Slamkhanovna

Senior Lecturer, Department of Law, Korkyt Ata University of Kyzylorda, Master of Law, Kyzylorda, Republik of Kazakhstan;
e-mail: jadira_81@mail.ru

Abstract. Relations between the state and religious organizations in human history play a significant role. Since religion and law are powerful regulators of human behavior, and religious organizations and the state are forms of such behavior. In modern society, there are many religious organizations that are one of the main elements of the social structure of such a society.

The subject of the study is the system of legal norms regulating state-confessional relations in the Republic of Kazakhstan. The purpose of the proposed research is a comprehensive study of the problems of legal regulation of state-confessional relations, the development of scientifically sound theoretical provisions and practical recommendations for improving the current legislation of the Republic of Kazakhstan on religious activities and the practice of its application.

The article examines the issues of religion, which has always been a regulator of public relations and its increasing role in society in modern times, examines the problems of legal regulation of state-confessional relations, provides statistical data on types of religions and confessions, defines terms such as: religion, denomination, sect, denomination, etc. In addition, the article provides a brief analysis of the system of legal acts regulating religious issues, which consist of two levels: national and international. The authors refer to the national legal acts as the Constitution of the Republic of Kazakhstan, the laws of the Republic of Kazakhstan and by-laws regulating religious issues, the central place among which is occupied by the Law of the Republic of Kazakhstan "On Religious activities and religious associations" and lists international documents in this area. In the course of the study of this problem, the authors come to conclusions concerning the improvement of legislation on religious activity in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: religion, denomination, state-confessional relations, legal regulation, religious activity, religious organizations.

DOI: 10.52026/2788-5291_2024_77_2_41

Кіріспе

Ар-ождан, наным және дін бостандығына құқық адамның негізгі құқықтарының бірі болып табылады. Осы адам құқықтарына қатысты нормалар 1948 жылғы 10 желтоқсандағы Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясына [1, 39-43 б.], 1966 жылғы Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы пактіде [1, 44-52 б.], 1966 жылғы Азаматтық, саяси құқықтар туралы пактіде [1, 53-68 бб.], 1981 жылғы Дінге және нанымдарға байланысты төзбеушілік пен кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы декларацияда [1, 132-134 б.], 1992 жылғы Ұлттық немесе этникалық, діни және тілдік азшылықтарға жататын адамдардың құқықтары туралы декларацияларына [1, 137 б.] енгізілген.

Негізгі халықаралық құжат 1948 жылғы 10 желтоқсандағы Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы болып табылады, онда «әркімнің ой, ар-ождан және дін бостандығына құқығы бар, бұл құқық өз дінін және нанымын өзгерту бостандығын және өз діні мен нанымын ұстану бостандығын қамтиды» деп көрсетілген. Сонымен қатар, «әрбір

адамның сенім бостандығына және оларды еркін білдіруге құқығы бар» делінген. Бұдан әрі 26-бапта «білім беру барлық халықтар, нәсілдік және діни топтар арасындағы өзара түсіністікке, төзімділікке және достыққа жәрдемдесуге тиіс» деп расталады...»².

ҚР Конституциясында Қазақстан Республикасы өзін зайырлы мемлекет ретінде бекітетіні, дін мен наным бостандығын, сондай-ақ діни тиістіліктен бас тарту бостандығын көздейтіні көрсетілген. Конституцияға сәйкес әркімнің өзінің діни және өзге де сенімдерін ұстануға, діни қызметке қатысуға және өз сенімдерін таратуға құқығы бар³.

Қазақстан - конфессиялық палитра. Ел үшін ар-ождан мен діни сенім бостандығы қағидаттарын дәйекті іске асыру ерекше өзектілікке және мағыналық жүктемеге ие болуда. Бұл құндылықтар азаматтарға діндар болу құқығына кепілдік беріп қана қоймай, қазақстандық қоғамда конфессияаралық бейбітшілік пен келісімді қамтамасыз етеді. Діндарлық, өркениеттің таңынан бастап адамзатқа тән дүниетаным нысаны ретінде және қандай да бір нысанда оны өркениеттің бүкіл тарихы бойына сүйемелдейді⁴.

² 1948 жылғы 10 желтоқсанындағы Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml. (жүзінген күні: 17.11.2023).

³ Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://online.zakon.kz/Document/>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

⁴ Какие религии исповедуют в Казахстане и почему важна свобода вероисповедания? [Электрондық ресурс] // Айналыс ре-

Зерттеудің мақсаты Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды құқықтық реттеуді талдау болып табылады.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеу материалдары ғалымдардың ғылыми жұмыстары, Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық құжаттары болып табылады. Зерттеу барысында салыстырмалы-құқықтық әдіс, құқықтық нормаларды түсіндіру әдісі, логикалық және жүйелік әдістер қолданылды.

Зерттеу әдістемесі жалпы және арнайы әдістерден тұрады. Мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды құқықтық реттеудің құқықтық мәселелерін зерттеуде жүйелі тәсіл қолданылды, зерттеу жүргізу кезінде интеграциялық тәсіл мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды құқықтық реттеу саласындағы құқықтық нормаларды жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеуге, сондай-ақ практикалық ұсынымдар әзірлеуге мүмкіндік берді.

Талқылау және нәтижелер

Дін ешқашан кез келген қоғамдық қоғамда болып жатқан оқиғалардан тыс болған емес. Оның үстіне, ол кез келген қоғамға өз мүддесі үшін әсер етеді. Сондықтан діни және конфессияаралық келісімді қамтамасыз ету үшін мемлекеттің дінге сенушілермен қалыпты сындарлы қарым-қатынасы өте маңызды. Посткеңестік діни қайта өрлеудің көрінісі мемлекетіміздің қоғамдық-саяси өмірінде конфессиялық фактордың өсуі болды. Бүгінде дін әлеуметтік топтасу және саяси жұмылдыру құралы қызметін атқара алады және атқарады. «Қоғамның», «мемлекеттің» және «жеке адамның» өзара іс-қимылы мен өзара ықпалдасу сипаты көбінесе этномәдени және этноұлттық ерекшеліктерді ескере отырып, дәстүрдің рөліне байланысты. Осы мағынада дәстүр қазіргі заманғы қоғамдық құрылымның және түптеп келгенде оның тұрақтылығының негізгі бөліктерінің біріне айналады. Рухани дәстүрлердің қайта жаңғыруы көбінесе қазіргі уақытта беделі даусыз дінмен байланысты.

Мемлекеттік-конфессиялық қатынастар қоғамдағы қатынастар негіздерінің бірі болып табылады. Мемлекет пен діни бірлестіктердің қарым-қатынастарында қақтығыстар мен қайшылықтар неғұрлым аз болған сайын, қоғам соғұрлым тұрақты дамып келеді. Бүгінгі күні мемлекет пен діни бірлестіктер

арасындағы қатынастар әртүрлі терминдермен белгіленеді, мысалы, «мемлекеттік-шіркеу қатынастары»; «мемлекеттік-діни қатынастар»; «мемлекеттік-конфессиялық қатынастар»; «мемлекет пен діни ұйымдардың (бірлестіктердің) қатынастары».

Демек, жоғарыда аталған барлық анықтамалар синонимдер болып табылады және конфессиялық қатынастарды білдіреді.

Заң әдебиетінде «мемлекеттік-конфессиялық қатынастар» терминін анықтау бойынша даулар көп. Мысалы, ресейлік дінтанушы М.О.Шахов мемлекеттік-конфессиялық қатынастар деп билік және басқару органдарын, мемлекеттік мекемелер мен ұйымдарды, діни бірлестіктерді, сондай-ақ діни ұйымдардың мекемелері мен кәсіпорындарын қоса алғанда, мемлекет институттарының өзара байланыстары мен өзара қарым-қатынастарының тарихи қалыптасатын және өзгеріп отыратын нысандарының жиынтығын түсінеді [2, 9 б.]. Басқа ресейлік ғалым А.А.Дорская мемлекеттік-конфессиялық қарым-қатынастарды қазіргі жағдайда «халықаралық-құқықтық стандарттар, мемлекетішілік заңнама және каноникалық нормалар негізінде жүзеге асырылатын мемлекеттік органдардың, конфессиялық ұйымдардың және діндар немесе сенбейтін тұлғаның өзара іс-қимылы процесі» ретінде қарастырады [3, 37 б.]. Қазақстандық ғалым С.Б.Алимова қазақстандық қоғамның саяси және әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз ететін діни толеранттылық негізінде мемлекет пен діни бірлестіктердің өзара іс-қимылын мемлекеттік-конфессиялық қатынастар деп түсінеді [4, 37 б.].

Осылайша, мынадай қорытынды жасауға болады: мемлекеттік-конфессиялық қатынастар - бұл саяси қатынастарды реттеу кезінде мемлекеттің лауазымды тұлғалары мен жария басқару органдары және шіркеу тұлғасындағы өзара қарым-қатынастардың тарихи негізделген және дамып келе жатқан жүйесі. мүдделер мен стратегияларды іске асыру мақсатында экономикалық, әлеуметтік, заңдық және мәдени негізінде діннің қоғам өміріндегі орны туралы заң жүзінде бекітілген түсініктер жатыр, оның функциялары, қызмет салалары және осы қатынастар субъектілерінің өкілеттіктері туралы.

«Мемлекеттік-конфессиялық қатынастар» терминінің негізін «конфессия», «дін», «секта», «деноминация» ұғымдары құрайды.

жүмі: <https://informburo.kz/special/kakie-religii-ispoveduyut-v-kazahstane-i-pochemu-vazhna-svoboda-veroisповедaniya.html> (жүзінген күні: 17.11.2023).

Алдымен дін, діни ұйым, шіркеу, секта және деноминация ұғымдарына тоқталайық.

Алдымен дін, діни ұйым, шіркеу, секта және деноминация ұғымдарына тоқталайық. Дін – бұл әлеуметтік нормалар, рөлдер, әдет-ғұрыптар, нанымдар, рәсімдер, мінез-құлық стандарттары, ұйымдық формалар жүйесін қамтитын маңызды әлеуметтік институттардың бірі. Адамзат тарихының көп бөлігінде адамның әлеуметтік шындықты құруында дін шешуші рөл атқарды.

Діни ұйым-діни топтардың жиынтығы. Діни топты діни рәсімдерді орындау процесінде қалыптасатын қауымдастық ретінде анықтауға болады. Секуляризация процесінде діннің әсері әлсірейді, бұл діни емес топтардың пайда болуына әкеледі. Діни ұйымдардың ішінде шіркеу, секталар, деноминациялар ерекшеленеді.

Шіркеу (грек. *kyriake* - Құдайдың үйі) – бірлестік, оған тиесілі әдетте жеке адамның еркін таңдауымен емес, дәстүрімен анықталады. Тұрақты және қатаң бақыланатын мүшелік жоқ, ізбасарлары жасырын болып табылады. Шіркеудің ұйымдық құрылымында діни қызметкерлер мен қарапайым адамдарға бөліну көрінеді. Позициялар мен рөлдер иерархиялық принцип бойынша реттелген.

Секта (лат. *sekta* – ойлау тәсілі, ілім) белгілі бір діни бағыттарға қатысты оппозициялық ағым ретінде пайда болады. Белгілі бір уақыт өткеннен кейін кейбір секталар өмір сүруін тоқтатады, ал басқалары біртіндеп шіркеулер мен деноминацияларға айналады. Сектаға тән белгілер:

- өз рөлінің, доктринасының, көзқарастарының ғана мойындауға наразылық;
- таңдалған көңіл-күй;
- оқшаулану үрдісі;
- рухани жаңғыруға ұмтылу;
- барлық мүшелерді біріктіру және теңдік еріктілік принципі.

Деноминация (лат. *denominatio* – атын өзгерту) басқалардан, бірлестіктердің түрлерінен дамиды немесе өздігінен дамиды. Оның діни және идеологиялық принциптері шіркеу мен сектаға қарсы қалыптасады. Тұрақты және қатаң бақыланатын мүшелік, діни қызметтегі белсенділік принципі алға тартылады, бірақ «әлеммен» байланысу

үрдісі байқалады. Деноминацияда шіркеуге айналу үрдісі пайда болуы мүмкін және одан сектанттық топтар бөлінуі мүмкін. Ғылыми әдебиеттерде деноминация термині атаудықайта өзгертуді білдіреді, яғни өзіндік иерархиялық жүйесі бар, белгілері жағынан сектаға ұқсас жас тәуелсіз діни ұйым⁵.

Мешіт (араб. [*'mæsdzid*] — «ғибадат орны») – мұсылмандық ғибадат (Құдайға қызмет ету) сәулет құрылымы⁶.

Егер «конфессия» ұғымына келетін болсақ латын тілінен аударғанда «*confession*» «тану», «мойындау» дегенді білдіреді, яғни, біріншіден, діни ілім мен қызмет жүйесімен біріктірілген адамдардың белгілі бір қауымдастығына жатады; екіншіден, діндегі ұйымдасқан және тарихи қалыптасқан қауымдастық⁷.

Ал бұл термин діндегі кез келген бағытты анықтағанда қолданылады. Екінші жағынан, конфессия дінмен синоним болып табылады. Мұнда ұғымдарды ажырату керек, сондықтан егер дін кез-келген дінге қатысты болса, онда конфессия бір діни дәстүрде қолданылады. Бірақ егер біз «дін» сөзін кез-келген дінге қолданатын болсақ, онда «конфессия» бір дәстүр ішіндегі діни бірлестіктерге негізделеді. Мысалы, дін бойынша адам христиан, бірақ православие конфессиясына жатады.

Айта кету керек, діндерде әртүрлі бағыттардың дамуымен неғұрлым тар нақты мағына пайда болды. Қазіргі уақытта конфессия – бұл діни қауымдастықтың немесе бір ілімнің бөлігіндегі шіркеудің ағымдарының бірі. Олар бірнеше немесе одан да көп болуы мүмкін. Дегенмен, христиандық, ислам, иудаизм және буддизмдегі ең танымал конфессиялар (әлемдегі дінге сенушілер саны бойынша ең үлкені) шамамен үш-бесеу. Көптеген адамдар үшін біртүрлі және түсініксіз болып көрінетін атауларға ие көптеген конфессиялар бар⁸.

Сонымен, христиандық келесідей конфессияларға бөлінеді: католицизм, православие, протестантизм, протестантизм өз кезегінде келесі тармақтарға бөлінеді: лютеранизм, ангиканизм, кальвинизм, пятидесятничество, баптизм, мормондар, мунистер, Иегова куәгерлері. Исламда: суннизм, шиизм, сала-

⁵ Филатова О.Г. Социология религии. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://textarchive.ru/c-1856104-p4.html>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

⁶ Мечеть. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://ru.wikipedia.org/wiki/..> (жүзінген күні: 17.11.2023).

⁷ Межконфессиональные отношения - это что такое? [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://fb.ru/article/371494/mejkonfessionalnyie-otnosheniya---eto-cto-takoe7>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

⁸ Конфессия как особенность вероуповедания. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://www.kakprosto.ru/kak-900037-konfessiya-kak-osobennost-veroispovedaniya>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

физм сияқты конфессиялар бар. Салафизм мен сопылар, әдетте, діннің негізгі принциптеріндегі көзқарастарының сәйкес келуіне байланысты суниттер қатарына жатады. Шииттер келесі ағымдарға бөлінеді: шииттер-он екіліктер, исмаилиттер, алавиттер, алевиттер, зейдиттер. Буддизмнің үш негізгі тармағы бар: Махаяна, Хинаяна және Ваджраяна⁹.

Ғалымдардың тұжырымдарына жүгінетін болсақ, онда И.А.Куницын конфессияны құқықтық мағынада жергілікті және орталықтандырылған діни ұйымдардың, діни топтардың, діни ұйымдардың мәртебесіне теңестірілген ұйымдардың, діни ұйымдардың жеке және бөлек емес бөлімшелерінің жиынтығы деп түсіндіреді, сондай-ақ олар құрған, бір діни ілімнің негізінде әрекет ететін және оның негізінде конфессияшылық (канондық) және құқықтық бағыныстылық қатынастарында өзара әрекет ететін ұйымдар мен мекемелер [5, 57-61б.].

Осылайша, конфессия дегеніміз – бір діни ілім негізінде әрекет ететін бір топты немесе діни ұйымды құрайтын, бір діннің ішіндегі ағым. Конфессия-бұл сектаға ұқсас, бірақ өзіндік иерархиялық жүйесі бар діни ұйым.

Конфессия мен деноминация терминдерінің айырмашылығы мынада: деноминация – христиан дініндегі әртүрлі бағыттар, ал конфессия – қоғамдағы басым діндердегі бағыттар.

Секта – бұл негізгі дінінен бөлінген және өз мүшелерінен айырылып, жоғалып кетуі мүмкін немесе егер оның мүшелері өсіп келе жатса, деноминацияға айналуы мүмкін жаңадан пайда болған дін. Деноминация өз кезегінде дін дамуының сектадан қоғамдағы үстем дінге өтпелі кезеңі болып табылады. Конфессия сектаға ұқсас белгілері: өмір сүрудің салыстырмалы түрде аз кезеңі, ілімнің ізбасарларының саны аз, ақиқатта деген сапалы айырмашылықтардың болуы, Құдайды таңдау идеясы.

Конфессиялар, сектадан айырмашылығы, басқа діндерді таниды және қоғаммен оң қарым-қатынаста болады.

Конфессия шіркеуден өзіне қабылдайды:

- діни қызметке баса назар аудару,
- мемлекет пен қоғамға қатысты оқшаулану саясатынан бас тарту,
- кез-келген сенуші үшін рухани жаңғыру мүмкіндігін мойындау,
- салыстырмалы түрде жоғары орталықтандыру жүйесі иерархиялық құрылым-

дық және құрылымсыз басқарудың нақты принциптері.

Барлық конфессиялардың негізгі діндердің бірі болу мүмкіндігі бар.

Көптеген отандық және шетелдік ғалымдар конфессиялық қатынастарды құқықтық реттеу мәселелерімен айналысты. Қазақстан Республикасындағы конфессиялық қатынастарға Б.А.Овчинниковтың [6, 128-137 б.] жұмысы арналған, ол Қазақстан Республикасының мемлекеттік-конфессиялық қатынастарының тиімді модельдерін қарастырады. Зерттеушілер Б.А.Шабденов пен Г.Т.Әлімбекова [7, 302-312 б.] сауалнамаға қатысқандар арасында қоғамдағы діни төзімділікке деген көзқарас бірдей емес екенін атап өтті. Кейбіреулер әртүрлі конфессиялардың өкілдеріне құрметпен қарайды, ал басқалары наразылық білдіреді, осыған байланысты авторлар әлеуметтік шиеленіс білім мен мәдениеттің төмен деңгейімен қоғамда пайда болады деген қорытындыға келді. Поликонфессиялық қатынастарға Н.Балпанов, З.Н.Исмаганбетова, А.Г.Карабаева [8, 130-137 б.] өз жұмыстарын арнаған, олар модернизация мен жаһанданудың қоғамның рухани мәдениетіне әсерін атап өтіп, соған байланысты мемлекетте конфессия аралық және этносаралық келісімді қалыптастырудың қажеттілігін көрсетеді. Демек, жоғарыда аталған ғалымдардың дәлелдерін зерттей отырып, қоғамда ҚР Конституциясына негізделген құқықтық діни мәдениет пен құқықтық діни сананы көтеру қажет деп есептейміз.

Дін мәселелерін реттейтін құқықтық актілер жүйесін ұлттық және халықаралық деп екі деңгейге бөлуге болады.

Ұлттық құқықтық актілерге құқықтық актілердің негізі болып табылатын ҚР Конституциясы; ҚР Заңдары және дін мәселелерін реттейтін заңға тәуелді актілер жатады. ҚР Конституциясында азаматтардың ар-ождан бостандығына, қандай да бір дінге қатысты протекционизмнің болмауына, барлық конфессияларға төзімді көзқарасқа кепілдік беретін мемлекеттің зайырлы, демократиялық, құқықтық және әлеуметтік сипаты бекітілген.

Мәселен, Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы Қазақстан Республикасының Заңы¹⁰ дін саласындағы заңдар арасында орталық орын алады.

⁹ Конфессия как особенность вероуповедания. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://www.kakprosto.ru/kak-900037-konfessiya-kak-osobennost-veroispovedaniya>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

¹⁰ Қазақстан Республикасының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» 2011 жылғы 11 қазанындағы №483-

Заң қазіргі заманғы шындықтар мен үрдістерді ескере отырып, конфессиялық қатынастарды реттеу саласындағы мемлекеттік органдардың жүйелі жұмысының негіздерін айқындауға бағытталған. Бұл заң барлық дінге сенушілердің қызмет еркіндігінің кепілі болып табылады және Қазақстан Республикасының зайырлылығына негізделеді, әркімнің ар-ождан бостандығына құқығын бекітеді, діни сеніміне қарамастан әркімнің теңдігіне кепілдік береді. Заң ханафи бағытындағы ислам мен православиелік христиандықтың халықтың мәдениеті мен рухани өмірін дамытудағы тарихи рөлін мойындайды, сонымен қатар Қазақстан халқының рухани мұрасымен ұштасатын басқа діндерді құрметтеуді көздейді, конфессияаралық келісімнің, діни толеранттылықтың және азаматтардың діни нанымдарын құрметтеудің маңыздылығын атап өтеді.

Дін туралы заңнаманы талдай отырып, мынаны атап өткен жөн: кейбір азаматтар ҚР Конституциясының 22-бабына сүйене отырып, «әркімнің ар-ождан бостандығына құқығы бар. Ар-ождан бостандығы құқығын жүзеге асыру жалпыадамзаттық және азаматтық құқықтар мен мемлекет алдындағы міндеттерді негіздемеуі немесе шектемеуі керек»¹¹, діни қатынастарды реттеудің қажеті жоқ екенін және бұл олардың конституциялық құқықтарын бұзатынын көрсетеді. Мұны қате пікір деп санау керек, өйткені дін мен діни қызмет қоғамның бір бөлігі болып табылады және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін мемлекет белгілі бір ережелер мен нормаларды белгілейді. Сондықтан көптеген елдер заңдар мен басқа да құқықтық актілер шығару арқылы діни қызметті реттейді. Бұл халықаралық тәжірибемен де дәлелденген. Мысалы, Ресейде «Ар-ождан бостандығы және діни бірлестіктер туралы» Заң бар, онда діни ұйымдар ғибадат ету, дұға ету және діни жиналыстар, діни құрмет (қажылық) үшін арнайы жасалған ғибадат ғимараттары мен құрылыстарын, басқа да орындар мен объектілерді құруға және ұстауға құқылы екендігі анықталады. Ғибадат ету, басқа да діни рәсімдер мен рәсімдер: ғибадат үй-жайларында, ғимараттар мен құрылы-

старда, үй-жайларда, қажылық орындарында; зираттар мен крематорийлерде; тұрғын үй-жайларда кедергісіз орындалады. Діни ұйымдар емдеу-профилактикалық және ауруханалық мекемелерде, балалар үйлерінде, қарттар мен мүгедектерге арналған интернат-үйлерде діни рәсімдер мен рәсімдерді оларда тұрған азаматтардың өтініштері бойынша әкімшілік осы мақсаттар үшін арнайы бөлетін үй-жайларда өткізуге құқылы¹². Мысалы, Сербияда діни рәсімдер мен рәсімдерді діни ұйымдардың ғимараттары мен құрылыстарында, сондай-ақ қоғамдық қауіпсіздікке қауіп төндірмесе, қоғамдық орындарда өткізілуі мүмкін. Діни рәсімдер ауруханаларда, әскери және полиция мекемелерінде, түрмелерде мұқтаж адамдардың өтініші бойынша өткізілуі мүмкін.

Осылайша, дін және діни қызмет туралы заңнамаға енгізілген барлық өзгерістер конфессияаралық қатынастардың одан әрі дамуына әсер етеді. Бірақ басты міндеттердің бірі азаматтардың діни қажеттіліктерін және мемлекетке экстремистік және террористік сипаттағы заманауи сын-қатерлерді жеңуге көмектесетін діни бірлестіктердің қызметін қанағаттандыру үшін қолайлы құқықтық режим құру болып табылатынын атап өткен жөн.

Дін саласындағы заңға тәуелді актілердің ішінде «Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Дін мәселелері жөніндегі ғылыми-зерттеу және талдау орталығы» мемлекеттік мекемесін құру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысын атап өтуге болады, Қазақстан Республикасындағы діни ахуалдың дамуын зерттеу мен талдауды ұйымдастыру, мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен азаматтардың мемлекеттік-конфессиялық қатынастар саласындағы қызметін ақпараттық-талдамалық және ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету, дінтану сараптамасын жүргізу мекеме қызметінің пәні болып табылады¹³.

Келесі заңға тәуелді акт Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Мәдениет және діндердің халықаралық орталығы» мемлекеттік мекемесін құру

IV Заңы. // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=310678. (жүзінген күні: 17.11.2023).

¹¹ Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз. // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51005029#activate_doc=2. (жүзінген күні: 17.11.2023).

¹² Российская Федерация. Федеральный Закон «О свободе совести и о религиозных объединениях». // Айналыс режимі: <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=459107>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

¹³ Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Дін мәселелері жөніндегі ғылыми-зерттеу және талдау орталығы» мемлекеттік мекемесін құру туралы қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 30 қаңтарындағы №72 Қаулысы. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30087266. (жүзінген күні: 17.11.2023).

туралы» Қаулысы, онда мекеме қызметінің негізгі пәні Қазақстан Республикасының конфессияаралық келісім мен Қазақстан халқының бірлігін нығайтудағы бірегей тәжірибесін халықаралық деңгейде насихаттау, Қазақстанның халықаралық мәдениетаралық орталықтардың бірі ретіндегі рөлін ілгерілету болып табылады және конфессияаралық үнқатысуды жаңа деңгейге көтеру, Қазақстан халқын рухани жақындастыруға, мәдени және діни келісімді нығайтуға бағытталған халықаралық ауқымдағы іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу, мәдениет және дін саласындағы қарым-қатынастарды үйлестірудің халықаралық тәжірибесін зерделеу және қолдану; халықаралық мәдени және діни орталықтардың Қазақстанның мемлекеттік органдарымен және азаматтық қоғам институттарымен тиімді өзара іс-қимылын қамтамасыз ету екендігі көрсетілген¹⁴.

Конфессияаралық қатынастарды реттеуде «Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимылдың 2018-2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы маңызды мәнге ие, ол зорлық-зомбылық сипатындағы экстремистік көріністердің алдын алу және терроризм қатерлерінің алдын алу саласындағы өзекті міндеттер мен проблемаларды шешудің нормативтік-ұйымдастырушылық негізі болып табылады.

«Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттік саясатын іске асырудың 2021-2023 жылдарға арналған кешенді жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы дін саласындағы орталық заңға тәуелді актілердің бірі болып табылады. Дін саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру жөніндегі Кешенді жоспарда қазіргі уақытта біздің мемлекетімізде 130-дан астам этникалық және 18 конфессиялық топтардың өкілдері тұратындығы көрсетілген. Қазақстанда көптеген жаңа формалары бар көптеген діни бірлестіктер бар, бірақ әртүрлі көзқарастарға, дәстүрлер мен мәдениеттерге қарамастан, мемлекеттебұл діни негізде қақтығыстар жоқ.

Мемлекет қоғамда тұрақтылықты қамтамасыз етуге, діни сенім бостандығын қамтамасыз етуге, қоғамда қоғамдық келісімді сақтауға бағытталған діни дәстүрлерді жаңғырту және дамыту үшін барлық әрекеттерді жасауда.

Дін саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру жөніндегі Кешенді жоспарда атап өтілгендей Қазақстан Республикасының дін қызметі саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттары:

- барлық мемлекеттік органдар мен азаматтардың ар-ождан бостандығы мен дінін қорғауға кепілдік беретін Қазақстан Республикасының Конституциясы мен Заңдарын мүлтіксіз сақтау;

- Конституцияның конфессиялық, этникалық, нәсілдік, әлеуметтік және жыныстық белгілері бойынша кемсітудің кез келген нысандарына тыйым салатын баптарын орындау;

- адам құқықтары саласындағы аса маңызды халықаралық келісімдер мен шарттарға, оның ішінде БҰҰ-ның осы саладағы іргелі пактілеріне қол қойған Қазақстанның міндеттемелерін орындау;

- Қазақстанды зайырлы және құқықтық мемлекет ретінде бекітетін ережелерді іске асыру, конфессиялардың өзінің барлық құқықтары мен функцияларын іске асыру үшін тең және қолайлы жағдайлар жасау;

- азаматтық қоғам институттарының-үкіметтік емес ұйымдардың, Қазақстан халқы Ассамблеясының, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарының дін саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруға белсенді қатысуы;

- конфессиялардың бейбіт және құрметпен өмір сүруі, экстремизмнің таралуына қарсы тұру.

Жоспарда діни саладағы мемлекеттік саясаттың халықаралық тәжірибесін зерделеу кезінде көптеген мемлекеттерде діни қызмет саласын мемлекеттік реттеудің нормативтік құқықтық актілерінің жоқтығы анықталды. Мысалы, Өзбекстан, Қытай Халық Республикасы. Ал Қырғыз Республикасы мен Тәжікстан сияқты мемлекеттерде дін саласындағы мемлекеттік саясат тұжырымдамасы қабылданды. Мұндай жағдайды дұрыс емес деп санаймыз, өйткені қоғамдағы кез келген қатынастар құқықпен реттелуі тиіс және осыған байланысты діни қызметті реттейтін қандай да бір нормативтік-құқықтық актіні қабылдау қажет.

Мемлекет дін саласындағы тұрақтылықты сақтау, қоғамдағы конфессияаралық келісімді нығайту, халықтың діни экстремизм мен радикализм идеологиясына кез келген нысанда және көріністе иммунитетін қалыптастыру жөніндегі шараларды іске асыруды

¹⁴ «Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Мәдениеттер мен діндердің халықаралық орталығы» мемлекеттік мекемесін құру туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 28 тамыздағы №785 Қаулысы. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30201904. (жүзінген күні: 17.11.2023).

қамтамасыз етуге тиіс.

Халықаралық құқықтық актілерге мыналар жатады: ұлттық азшылықтарға жататын адамдардың құқықтарын қамтамасыз ету туралы Конвенция, Шанхай экстремизмге қарсы іс - қимыл жөніндегі ынтымақтастық ұйымының конвенциясы, адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, БҰҰ Бас Ассамблеясының «дін мен наным-сенімдер негізінде төзбеушілік пен кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы Декларация» қарары, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына қатысушы мемлекеттер басшыларының халықаралық құқықтар туралы адам құқықтары және негізгі бостандықтар саласындағы міндеттемелер декларациясы.

Халықаралық және ұлттық заңнамада ар-ождан бостандығы мен діни сенім бостандығы туралы ережелер бар. Қазақстан Республикасында ислам әлеуметтік топтар мен қауымдастықтар арасында кең таралған конфессия болып табылады. Исламмен қатар екінші дін-православие.

Егер конфессиялық қатынастардың стратегиялық даму кезеңдерін қарастыратын болсақ, онда бірінші кезең 2006 жылдан басталады, сол кезде бүкіл әлемде және мемлекетте қазіргі жағдай талданып, заңнаманы қайта қарау орын алды. Екінші кезең халықаралық шарттарға қол қойылған 2017-2020 жылдарды қамтиды. Осы кезеңде дін мәселелері бойынша ғылыми және талдау орталықтары құрылды, олардың жұмысы мемлекеттік органдардың ішкі саясат мәселелері жөніндегі қызметіне негіз болды.

Конфессиялық құрамды түсіну үшін Қазақстанның Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі жүргізген зерттеуге жүгінсек, азаматтардың діни белгілері бойынша пайыздық бөлінуі мынадай болды:

- сунниттік мазхаб мұсылмандары – 61,3%;
- православие христиандары – 17,2%;
- католиктер – 5%;
- Құдайға сеніп, бірақ ешқандай діни бағытқа жатпайтындар – 15,8 %;
- сенушілер емес, бірақ басқа адамдардың діни сезімдерін құрметтейтіндер – 23,5%;
- атеистер – 9,1%¹⁵.

The Cato Institute есебінің деректеріне сәйкес, ЕАЭО елдері арасында Қазақстан діни бостандық индексі бойынша Армения,

Беларусь және Қырғызстан сияқты елдерге жол берген. Ел тек Ресейден озып кетте алды. Елдің діни бостандық индексі 5,2-ні құрады. The Cato Institute есебінің деректеріне сәйкес, ЕАЭО елдері арасында Қазақстан діни бостандық индексі бойынша Армения, Беларусь және Қырғызстан сияқты елдерге жол берген. Ел тек Ресейден озып кетті. Елдің діни бостандық индексі 5,2-ні құрады.

Индекстің есебіне дін бостандығы, діни ұйымдарға қарсы қуғын-сүргін, қудалау және физикалық зорлық-зомбылық, құқықтық және нормативтік шектеулер сияқты критерийлер кірді. Елге қудалау мен діни зорлық — зомбылықтан бостандық саласында ең оң баға берілді – 8,5. Ең төменгі баға діни ұйымдарға қарсы репрессия критерийі бойынша берілді-3,3.

Елде 18 конфессияны қамтитын 3877 діни бірлестік тіркелген. Оның ішінде: 2744-исламдық, 341-православие, 89-католик, 587-протестант, 61-Иегова Куәгерлері, 24— аңапостолдық шіркеу, 13-Кришна сана қоғамы, 7-иудаизм, 6-бахаи, 2-буддизм, 2-Иса Мәсіхтің соңғы күнгі әулиелер шіркеуі (мормондар), 1 – муниттер құрайды.

Ел бойынша барлығы 3654 діни ғимараттар жұмыс істейді. Оның ішінде: 2744-мешіттер, 299-православие храмдары, 111-католик шіркеулері, 411-протестанттық ғибадат үйлері, 54-Иегова куәгерлерінің дұға үйлері, 24-Жаңа апостолдық шіркеудің дұға үйлері, 6 - синагогалар, 2 - Бахаи ғибадат үйлері, 2 – «Кришна санасы қоғамы» ғибадатханалары, 1 - будда ғибадатханасы бар¹⁶.

Ресми түрде 581 миссионер тіркелген, оның ішінде 438-шетелдік азаматтар және 143-Қазақстан азаматтары.

Барлық тіркелген діни қатынастар субъектілері өз қызметін Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жүзеге асырады, бейбітшілік пен келісім ісіне, қоғамды дамытуға, мемлекетті нығайтуға қызмет етеді.

2022 жылдың 3 тоқсанындағы жағдай бойынша елде 13 рухани оқу орны жұмыс істейді, онда 4378 адам білім алады. Оның ішінде 11-ислам бағытында (1-«Нұр-Мүбарак» университеті, 9 медресе-колледж, 1-Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы жанындағы имамдардың біліктілігін арттыру Ислам институты); 2 – христиан бағыты (1 – Алматы православиелік рухани семина-

¹⁵ Насколько религиозны казахстанцы. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://ru.sputnik.kz/20210416/Naskolko-religiozny-kazakhstanstsy-16811944.html>. (жүзінген күні: 17.01.2023).

¹⁶ Сайт Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qogam/activities/141?lang=ru>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

риясы және 1 – «Мария-Ана Шіркеуі» Епархияралық жоғары рухани семинариясы)¹⁷.

2020 жылдың 1 тоқсанының қорытындысы бойынша 258 азамат шетелдік теологиялық оқу орындарында оқуын жалғастыруда (оның ішінде 130 адам ұсынылған мекемелерде, 113 адам күмәнді оқу орындарында білім алуда). Рухани білім алу үшін ең көп сұранысқа ие елдер – Египет Араб Республикасы (95), Түркия (66), Сауд Арабиясы Корольдігі (57), сондай-ақ Иордания (17 адам) болып табылады.

Еліміздегі рухани оқу орындарында білім алу үшін жастардың шетелге кетуін азайту мақсатында қазақстандық жоғары оқу орындарында білім алу үшін қажетті жағдайлар жасалған. Атап айтқанда, Білім және ғылым министрлігі, жергілікті атқарушы органдар жыл сайын «Исламтану», «Дінтану» және «Теология» мамандықтары бойынша білім беру гранттарын бөледі. Жыл сайын осы мамандықтарға білім беру гранттары бөлінеді¹⁸.

Осылайша, жоғарыда келтірілген статистикалық деректерден елде барлық конфессиялардың тендігіне қарамастан, негізінен мұсылмандар мен православ христиандардың басым екені көрінеді. Мұсылмандар мен православ христиандар осы конфессиялар ішінде ең ірі діндер екені белгілі және өзара байланыстылығымен олар елдегі конфессияралық тұрақтылықты қамтамасыз етеді және осы тұрақтылықтың негізінде Қазақстандағы басқа конфессиялар арасында қатынастар қалыптасады деуге болады.

Сондықтан қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында этносаяси, этномәдени, оның ішінде конфессиялық процестер өте өзекті болып табылады. Олар жан-жақты теориялық талдауды қажет етеді. Қазақстан – әлеуметтік сараланған полиэтникалық қоғамдастық, онда оның мүшелері әртүрлі мүдделерге, мәдени және саяси белсенділіктің әртүрлі дәрежесіне ие бола отырып, демократиялық дамудың жалпыға бірдей танылған қағидаттарын біріктіретін біртұтас тұтастыққа бірігеді. Тәуелсіздіктің 34 жылы ішінде елімізде қоғамдық тұрақтылықты, ұлтаралық келісімді, қазақстандық бірегейлікті және жалпықазақстандық патрио-

тизмді қалыптастыруды қамтамасыз етудің өзіндік моделі іске асырылды.

Қазақстан мемлекетінің бастамасы бойынша тұтастық пен бейбітшілікті қамтамасыз ету үшін әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съездері өткізіліп тұрады. 2003 жылы әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының бірінші съезі өтсе, қазіргі таңға дейін жеті съезі өтті. Съездерде сенушілер бейбітшілік құру, жанжалдарды болдырмау, қоғамда келісімді қамтамасыз ету жөніндегі қызметпен айналысуға шақырылатыны әрқашан атап өтіледі. Әлемдік көшбасшылар съезінің маңызды ерекшелігі және оның қатысушыларының өкілдік құрамы дәстүрлі діндерге айналды. Форум жұмысына барлық әлемдік және жоғары өкілдер қатысады дәстүрлі діндер, беделді саясаткерлер, қоғамдық халықаралық ұйымдардың қайраткерлері, басшылары. 2022 жылы VII Съезде әлемнің 50-ден астам елінен 100-ге жуық делегация жиналды, бұл бұл өзектілік пен сұраныстың айқын дәлелі бұл диалогтық платформа. Съезд Хатшылығының Жұмыс органы халықаралық ұйымдармен 30-дан астам меморандумдармен келісімдер жасалды, діни, білім беру және басқа құрылымдар¹⁹.

Қорытынды

Мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды құқықтық реттеу мәселесін зерделеп, біз мынадай қорытындыға келдік:

Біріншіден, «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» ҚР заңында мынадай терминдердің анықтамасын енгізу қажет:

конфессия – бұл бір діни ілім негізінде әрекет ететін бір топты немесе діни ұйымды құрайтын бір діннің ішіндегі ағым;

деноминация – бұл діни ұйым немесе христиан дінінің әртүрлі бағыттары, сектаға ұқсас, бірақ өзіндік иерархиялық жүйесі бар.

Екіншіден, сөз бостандығы мен дін бостандығы құқығы Конституцияда, әлемнің көптеген елдерінің заңнамасында және халықаралық құқықтық актілерде бекітілген негізгі адам құқықтарының бірі болып табылады. Сонымен қатар, ҚР Конституциясының 1-бабында Қазақстан өзін зайырлы

¹⁷ Религиозное и религиозное образование. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qogam/activities/>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

¹⁸ Қазақстан Республикасының дін саласындағы мемлекеттің саясатын іске асыру жөніндегі 2021-2023 жылдарға арналған кешенді жоспарды бекіту туралы қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 31 желтоқсанындағы №953 Қаулысы. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000953>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

¹⁹ «Религиозные лидеры за справедливый и безопасный мир». Концепция развития Съезда лидеров мировых и традиционных религий на 2023-2033 гг. [Электрондық ресурс] // Айналыс режимі: <https://icrc.kz/uploads/03.11.2023/>. (жүзінген күні: 17.11.2023).

мемлекет ретінде бекітетіндігі айтылған, бұл діни ұйымдар мемлекеттің істеріне араласып, елдің саяси өміріне ықпал ете алмайтындығын білдіреді. Зайырлы мемлекет қабылданған шешімдер діни емес, құқықтық принциптерге негізделген деп болжайды.

Үшіншіден, «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» ҚР Заңында өңірлік діни бірлестіктер туралы бабында бес жүзден аз қатысушыларды қарастыру қажет. Мысалы, үш жүз қатысушы.

Төртіншіден, «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» ҚР Заңында экспертиза түріндегі діни бірлестіктердің қызметіне шамадан тыс бақылау байқалады. Сараптама діни ұйым қызметінің барлық түрлерін бақылайды. Бұл жағдайда діни бостандық бұзылмайды ма?

Бесіншіден, дін – бұл адамдардың наным, идеялары, сенімі, сондықтан мемлекет діни ағымды оң қабылдайды, бірақ ол арнайы құқықтық актілерді қабылдау арқылы кез-келген заңсыз әрекеттермен күреседі. Осылайша, құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алу мақсатында 2016 жылғы 22 желтоқсандағы Заңмен «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы»

ҚР Кодексіне азаматтарды уақытша болатын жері бойынша міндетті тіркеу туралы өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Сондай-ақ ұялы телефондарды тіркеу көзделген. Қазіргі уақытта адамдар интернеттен дін туралы ақпарат алатыны белгілі. Кейде бұл жаңа пікірлес адамдарды іздейтін деструктивті ұйымдар үшін құрал бола алады. Осыған орай, жоғарыда аталған заң дер кезінде қабылданған заң болып шықты. Бірақ діни саладағы мәселелерді қатаң әкімшілік әдістермен шешу мүмкін емес, дәстүрлі діни негіздерді қорғау және адамның діни сенім бостандығы құқығын сақтау қажет.

Алтыншыдан, қазіргі уақытта шетелдік тәжірибені, оның ішінде діни және дінтану білімінде имплементациялау өзекті болып отыр. Осыған байланысты жоғары оқу орындарында «Исламтану», «Теология» сияқты заманауи теориялық-әдіснамалық тәсілдер мен ғылыми принциптермен байланысты ғылыми пәндерді енгізуді ұсынамыз. Оксфорд пен Кембридж үлгісіндегі еуропалық университеттердің табысты тәжірибесі көрсеткендей, теологиялық мәселелерді зерттеудің объективті ғылыми әдістерін органикалық түрде тоғыстыру мүмкіндігі бар.

ӘДЕБИЕТ

1. Международные пакты о правах человека: сб. док. / сост.: В.А.Карташкин, Е.А.Лукашева. – Москва: Норма, Инфра-М, 1998. – 784с.
2. Шахов М.О. Вероисповедная политика Российского государства [Текст] / М. О. Шахов — . — Москва: Изд-во РАГС, 2005 — С.9.
3. Дорская А. А. Эволюция понятия «государственно-конфессиональные отношения» в контексте правового развития России / Дорская А. А. [Электронный ресурс] // Cyberleninka: [сайт]. — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/> (дата обращения: 04.10.2022).
4. Алимова С.Б. Государственно-конфессиональные отношения в Республике Казахстан. <https://cyberleninka.ru/article/n/>.
5. Овчинников В.А. Казахская модель этноконфессионального согласия // Вестник Томского государственного университета. Серия: История. - 2019, - №62, - С.128-137.
6. Шабденова А.Б., Алимбекова Г.Т. Межконфессиональное согласие и толерантность городских жителей Казахстана: результаты социологического исследования // Вестник РУДН. Серия: Социология. -2019, - №2, - С.302-312.
7. Балпанов Н. Исмаганбетова З.Н., Карабаева А.Г. Укрепление межконфессионального согласия в Казахстане // Вестник КалМУ. – 2018, - №1(37), - С.130-137.
8. Куницын И.А. Концепция вероисповедной политики России // Интеллект и право. – 2009, 16 марта.

REFERENCES

1. International Human Rights Covenants: Sat. doc ./comp.: V.A. Kartashkin, E.A. Lukasheva. - Moscow: Norma, Infra-M, 1998. - 784s.
2. Shakhov M.O. Religious policy of the Russian state [Text] /M.O. Shakhov -. - Moscow: Publishing House of RAGS, 2005 - S.9.
3. Dorskaya A. A. Evolution of the concept of "state-confessional relations" in the context

of the legal development of Russia/Dorskaya A. A. [Electronic resource]//Cyberleninka: [site]. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/> (accessed date: 04.10.2022).

4. Alimova S.B. State-confessional relations in the Republic of Kazakhstan. <https://cyberleninka.ru/article/n/>.

5. Ovchinnikov V.A. Kazhstanskaya model' etnokonfessional'nogo soglasiya // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Istoriya. - 2019, - №62, - S.128-137.

6. SHabdenova A.B., Alimbekova G.T. Mezhhkonfessional'noe soglasie i tolerantnost' gorodskih zhitelej Kazahstana: rezul'taty sociologicheskogo issledovaniya // Vestnik RUDN. Seriya: Sociologiya. -2019, - №2, - S.302-312.

7. Balpanov N. Ismaganbetova Z.N., Karabaeva A.G. Ukreplenie mezhhkonfessional'nogo soglasiya v Kazahstane // Vestnik KalMU. – 2018, - №1(37), - S.130-137.

8. Kunicyn I.A. Koncepciya veroispovednoj politiki Rossii // Intellect i pravo. – 2009, 16 marta.

